№ 185 Հոկտեմբերի 7 (19) 1881 Հոկտեմբերի 7 (19) № 185

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլ, կէս տարվանը 6 ռուբլ։
Առանձին համարները 5 կոպէկով։

Թիֆլիսում դրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ։

Ստարաբաղատացիք գինում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція «Мшакъ»

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի եւ տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով։

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր տողին 2 կոպէկ։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Մեր պաշտօնեաների դասակարգի ընտանիքներ։—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ։ Ընդհանուր հայ ուսուցչական ժողով Թիֆլիսում։ Ներքին լուրեր։—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ։ Բելգարիա։ Ամերիկա։ Գերմանիա։ Արտաքին լուրեր։—ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ։— ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ։ — ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ։—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ։ Իրաւունքի կռիւ։

ՄԵՐ ՊԱՇՏՕՆԵԱՆՆԵՐԻ ԴԱՍԱԿԱՐԳԻ ԸՆՏԱՆԻՔՆԵՐ

—

Մեր երկրում դեռ ևս շատ քիչ կան ազատ պարապմունքներ. այդ պատճառով մեր ինտելիգենցիայի մեծ մասը պետական ծառայութիւն է մտնում և այդպիսով մեր պաշտօնեաների դասակարգն է կազմում մեզանում հասարակութեան ինտելիգենցիա։

Եւ որովհետև ամեն տեղ ինտելիգենցիան հասարակութեան մեացած դասակարգերի համար ծառայում է որպէս օրինակ թէ ընտանեկան և թէ հասարակական իդէալի, այդ պատճառով և մեզանում, հայոց այն ընտանիքները, որոնք պատկանում են պաշտօնեաների դասակարգին, ամեն բանի մէջ օրինակ են ցոյց տալիս մեր հասարակական մեացած դասակարգերի ընտանիքներին։

Պաշտօնեան իր ընտանիքից դուրս խօսում է պետական լեզուով, ընտելանում է այդ լեզուին այն աստիճան, որ մոցնում է այդ լեզուի գործածութիւնը և իր ընտանիքի ներքին կեանքի գործածութեան մէջ։ Բացի սորանից այն ծանօթները, հիւրերը, որոնց պաշտօնեայի ընտանիքը իր մօտ ընդունում է, նոյնպէս բոլորն էլ պատկանում են պաշտօնեաների դասակարգին։

Այդպիսով ընտանիքը փոքր առ փոքր ընտելանում է պետական լեզուին և այդ լեզուի գործածութիւնը այն աստիճան սովորական է դառնում ընտանեկան շրջանում, որ նոր սերունդը, մանաւանդ աղջիկները սկսում են մոռանալ և վերջը արհամարհել իրանց մայրենի լեզուն, համոզվելով որ մայրենի լեզուով ոչ մի կրթված, ինտելիգենցիային պատկանող անհատ չէ խօսում, այլ նրանով իր մտքերը արտայայտում է միայն հին սերունդը, անկիրթ մեծ մայրը, կամ պառաւ հօրաքոյրը....

Այդպիսով կրթված դասակարգը հեռանում է, խորթանում է ժողովրդից, իր մայրենի լեզուն չիմանալով անկարող է լինում ուսումնասիրել, հասկանալ ժողովրդի կեանքը, նրա պէտքերը։

Շատ անգամ հայ պաշտօնեան լինում է և կալուածատէր։ Եւ ահա նա գործ ունենալով ժողովրդի, երկրագործ հայ դասակարգի հետ, չը գիտէ նրանց լեզուն, չէ կարող նրանց հասկանալ և իր կողմից հասկացնել և նրանց իր մտքերը։ Հին սերունդի մէջ այդ ընտելանալը պետական լեզուին և իր մայրենի լեզուի մոռանալը լինում է անգիտակցական և եթէ այդպէս կարելի է ասել պարտաւորիչ։ Բայց նոյն պաշտօնեայի զաւակները, մանաւանդ օրիորդները, արդէն ուրիշ աչքով են սկսում նայել մայրենի լեզուի վրա։ Տեսնելով որ ոչ մի կրթված մարդ չէ խօսում այդ լեզուով, նրանք սկսում են արհամարհել մայրենի լեզուն, որի հետևանքն այն է լինում որ վերջը սկսում են արհամարհել և այն դասակարգը, ստորին, աշխատող, երկրագործ դասը, որ խօսում է այդ լեզուով։ Այդպիսով մեր նոր սերունդը սկսում է արհամարհել այն դասակարգը, որ նրա համար աշխատում է և իր ձեռքերի վաստակով նրան կերակրում է։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՀԱՅ ՈՒՍՈՒՑՉԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ

—

„Մշակի“ 141 №-ի մէջ ապագայ ուսուցչական ժողովի վերաբերութեամբ մենք յայտնեցինք արդէն, որ ամառը մի յանձնաժողով, ապագայ ուսուցչական ժողովի պարապմանց ծրագիրը քննելուց և էապէս ընդունելուց յետոյ, ի միջի այլոց որոշեց՝ ներկայ ուսումնական տարվայ ընթացքում պ. Բարխուդարեանցի միջնորդութեամբ Թիֆլիսում ընտրել մի կարգադրող մանաժողով՝ ապագայ ժողովի բոլոր հարկաւոր նախապատրաստութիւնները տեսնելու համար։ Այդ մտքով պ. Բարխուդարեանցը մի հրաւէր կարդաց Թիֆլիսի ուսումնական յանձնաժողովի անդամներին (ընտրած անցեալ տարվանից թուով 30 հոգի), շաբաթ, սեպտեմբերի 30-ին, հաւաքվելու ս. Գայիանեան դպրոցը։ Այդ երեկոյ ներկայ էին հազիւ 9 հոգի և ժողովը չը կայացած համարվեց։ Այդ ժողովում առաջարկվեց՝ հրաւիրել հետևեալ նիստին, բացի յանձնաժողովի անդամներից, և այնպիսի անձինք, որոնք կարգադրող մանաժողովի կառավարչական մասում աւելի պիտանի և օգտաւէտ կարող են լինել։ Համաձայն այս առաջարկութեան ցուցակագրվեցան որոշեալ մարդիք և ժողովը նշանակվեց շաբաթ, հոկտեմբերի 3-ին, երեկոյեան 7 ժամին ս. Գայիանեան դպրոցում։ Այդ ժողովին ներկայ էին մինչև 22 հոգի։

Զանազան խօսակցութիւններից յետոյ և ամառվայ վերջին յանձնաժողովի արձանագրութիւնը կարդալուց յետոյ (որը, նկատենք այստեղ, գլխէ 'ի գլուխ անկարգ և անճոռնի էր կազմած) պ. Բարխուդարեանցը յայտնեց, որ համաձայն այս վճռի այժմ պէտք է ընտրել մի կարգադրող մանաժողով, որի համար իւրաքանչիւր անձին տուեցին մի կտոր թուղթ՝ նշանակելու 16 մարդ, որոնցից 12-ը անդամներ և 4-ը նպատակը, երկրորդ՝ նրա ձեռք բերելու միջոցները։

Երբ որ մենք երևակայացնում ենք մի որ և իցէ իրաւունք, իսկոյն մեր մտքում ներկայանում են երկու իրար հակառակ գաղափարներ՝ խաղաղութիւն և կռիւ, խաղաղութիւնը ինչպէս նպատակ, կռիւը ինչպէս միջոց այդ իրաւունքը գործ դնելու, և այդ երկու գաղափարները միմեանց լրացնելով՝ սերտ կերպով կապված են իրար հետ։ Բայց թէ իրաւունքը խաղաղութիւն է, կասեն շատերը, որ պէտք է կռիւ հետ ոչինչ կապ չունենայ և որտեղ կայ իրաւունք, այնտեղ կռիւ տեղ չը կայ։ Այդ այդպէս կը լինէր (ասում է Երինգը) եթէ որ խօսքս լինէր անիրաւութեան իրաւունքի հետ կռուելու վրա, բայց ոչ, խօսքս իրաւունքի անիրաւութեան հետ կռուելու վրա է. առանց կռիւ, որ իրաւունքը պէտք է վարէ անիրաւութեան դէմ նա կորած է, ոչինչ է։ Քանի որ իրաւունքը կը շարունակի ենթարկվել անիրաւութեան յարձակմունքներին, իսկ այս պէտք է շարունակվի յաւիտեան, իրաւունքի կողմից մրցումը անհրաժեշտ է և անվախճան։ Ուրեմն պէտք է ասած, որ կռիւը ոչ թէ մի կողմնակի բան է իրաւունքի համար, այլ թէ կապված է այս վերջինի հետ սերտ կերպով և նրա գոյութեան անհրաժեշտ պայմաններից մէկն է։ Վասնորոյ ամենայն մի իրաւունք աշխարհումս պէտք է կռուով ձեռք բերվի, լինի նա ամբողջ ժողովրդի կամ անհատի (այստեղ կռիւ բառը պէտք է հասկանալ ընդարձակ մտքով, ինչպէս խաղաղ միջոցներ նոյնպէս և արիւնահեղ պատերազմ)։ Այս պատճառով է որ արդարութիւնը նկարում են բռնած մի ձեռքում կշիռ, որով կշռում է իրաւունքը, իսկ միւս ձեռքում սուր առաջինի պաշտպանութեան համար։

Իրաւունքը արդիւնք է ոչ թէ միայն պետական վարչութեան անդադար աշխատանքի, այլ և ամբողջ ժողովրդի։ Եթէ մենք մի հայացք ձգենք մի որ և իցէ ազգի իրաւաբանական շարժման վրա, մեզ կը պատկերանայ մի և նոյն անվաստակ աշխատութիւնը այս ասպարիզում, ինչ որ մենք տեսնում ենք նրա տնտեսական և մտաւորական կեանքում։

Եւ ամենայն մի անհատ, որ զգում է իր իրաւունքը պաշտպանելու անհրաժեշտութիւնը, մասնակցում է այս համազգային անվախճան աշխատութեան։ Ի հարկէ կան մարդիկ, որոնց համար կռիւը պահանջ չէ. հազարաւոր անհատների կեանքը անցնում է արմատ գցած իրաւունքի և սովորութեան յայտնի գծով և եթէ մենք նրանց ասենք թէ իրաւունքը կռիւ է, նրանք չէին հասկանայ, ինչպէս բարեկեցութիւն վայելող հարուստ ժառանգը կը զարմանայ, եթէ նրան ասես թէ սեփականութիւնը աշխատութեան արդիւնք է։ Այս կարող է վերաբերել ոչ թէ միայն անհատների, այլ և ամբողջ սերունդի. մէկին վիճակվում է անընդհատ պատերազմ, իսկ ապագայ սերունդը վայելում է խաղաղ կեանք։ Ազգերը մի և նոյն սխալ դատողութիւնն են անում, ինչ որ առանձին մարդիք։ Այնու ամենայնիւ իրաւունքը պահպանում է միշտ իր երկու յատկանիշը—խաղաղութիւն և կռիւ։ Մէկի փոխարէն որ վայելում է հանգիստ կեանք, միւսը աշխատում է և կռուում։

Այս գաղափարը, որ ես յառաջ եմ բերում, ասում է Երինգը, հակառակ է նախկին չկոլայի նպատակին։ Սովորենք պետական լեզուն, որովհետև նա մեզ անհրաժեշտ է, որովհետև նա մեր առաջ բաց է անում ուսման, կրթութեան լայն ասպարէզ, բայց չը մոռանանք, չարհամարհենք և մեր մայրենի լեզուն, որով խօսում է ժողովուրդը, որ այն զօրեղ միջոցներից մէկն է, որ մեզ կապում է ժողովրդի հետ, հնար է տալիս մեզ ծանօթանալ ժողովրդի հետ, ուսումնասիրել նրա կեանքը, հասկանալ նրա կարիքները և նրան հասկացնել մեր մտքերը։

Թող մեր ինտելիգենցիային պատկանող կալուածատէրերի ընտանիքները չը մոռանան, որ չէ կարելի արհամարհել այն ժողովրդի լեզուն, որ նրանց սնուցանում, կերակրում է իր ձեռքի ծանր աշխատանքով։ Եւ բացի սորանից չէ կարելի ժողովրդի մէջ ապրելով, առանձնացած, խորթացած, կղզիացած լինել ժողովրդի մեծամասնութիւնից, չէ կարելի նրա մէջ ապրելով, նրա համար օտար լինել, չէ կարելի ուզենալ նրան օգտաւէտ լինել առանց հասկանալու նրա խօսած մայրենի լեզուն։

Ռուս մամուլը այդ կողմից շատ ուղիղ է նկատում վերջին ժամանակները, որ բիւրոկրատիան պաշտօնեաների դասակարգը խորթացրել է ամեն տեղ ինտելիգենցիան ամբոխից։

Գ. Ա.

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԻՐԱՒՈՒՆՔԻ ԿՌԻՒ

—

Այս վերնագրով դուրս եկաւ դոկտոր Ռուդոլֆ Երինգի 1872 թ. տպված այն ճառը, որ նա կարդաց Վիէննայի իրաւագէտների ընկերութեան մէջ։

Այն ազգու, զօրեղ և մի և նոյն ժամանակ հասարակ և դարդ լեզուն, որ նշանաւոր գերմանացի իրաւաբանը բացատրում է թէ ինչպէս է ամենայն մի իրաւունք գոյանում և իր գոյութիւնը պահպանում, մեծ տպաւորութիւն գործեց ամբողջ Եւրոպայի հասարակութեան վրա, վասն որոյ ես աւելորդ չը համարեցի նրա գրքոյկի գլխաւոր միտքը յայտնի անել փոքրիկ յօդուածով կարդացող հայ հասարակութեան։

Իրաւունք բանը բովանդակում է իր մէջ մի յայտնի նպատակ և կրկնակի միտք ունի, առաջին՝ հէնց այդ նպատակն է, որին պէտք է հասնել, երկրորդ՝ այն միջոցն է, որ կարելի է հասնել նպատակին. բաւական չէ գիտենալ այս վերջինը, այլ հարկաւոր է որոնել և միջոց նրան ձեռք բերելու։ Այս պատճառով իրաւունքը պէտք է պատասխանի այս երկու հարցին, և ճշմարիտ ամենայն մի իրաւունքի բացատրութիւն, լինի նա սեփականութեան իրաւունք, ժառանգութեան իրաւունք, քաղաքացիական իրաւունք և այլն, բաժանվում է երկու մաս, առաջին՝ որ ցոյց է տալիս այդ հաստատութեան (институтъ) նպատակը, երկրորդ՝ նրա ձեռք բերելու միջոցները։

Երբ որ մենք երևակայացնում ենք մի որ և իցէ իրաւունք, իսկոյն մեր մտքում ներկայանում են երկու իրար հակառակ գաղափարներ՝ խաղաղութիւն և կռիւ, խաղաղութիւնը ինչպէս նպատակ, կռիւը ինչպէս միջոց այդ իրաւունքը գործ դնելու, և այդ երկու գաղափարները միմեանց լրացնելով՝ սերտ կերպով կապված են իրար հետ։ Բայց թէ իրաւունքը խաղաղութիւն է, կասեն շատերը, որ պէտք է կռիւ հետ ոչինչ կապ չունենայ և որտեղ կայ իրաւունք, այնտեղ կռիւ տեղ չը կայ։ Այդ այդպէս կը լինէր (ասում է Երինգը) եթէ որ խօսքս լինէր անիրաւութեան իրաւունքի հետ կռուելու վրա, բայց ոչ, խօսքս իրաւունքի անիրաւութեան հետ կռուելու վրա է. առանց կռիւ, որ իրաւունքը պէտք է վարէ անիրաւութեան դէմ նա կորած է, ոչինչ է։ Քանի որ իրաւունքը կը շարունակի ենթարկվել անիրաւութեան յարձակմունքներին, իսկ այս պէտք է շարունակվի յաւիտեան, իրաւունքի կողմից մրցումը անհրաժեշտ է և անվախճան։ Ուրեմն պէտք է ասած, որ կռիւը ոչ թէ մի կողմնակի բան է իրաւունքի համար, այլ թէ կապված է այս վերջինի հետ սերտ կերպով և նրա գոյութեան անհրաժեշտ պայմաններից մէկն է։ Վասնորոյ ամենայն մի իրաւունք աշխարհումս պէտք է կռուով ձեռք բերվի, լինի նա ամբողջ ժողովրդի կամ անհատի (այստեղ կռիւ բառը պէտք է հասկանալ ընդարձակ մտքով, ինչպէս խաղաղ միջոցներ նոյնպէս և արիւնահեղ պատերազմ)։ Այս պատճառով է որ արդարութիւնը նկարում են բռնած մի ձեռքում կշիռ, որով կշռում է իրաւունքը, իսկ միւս ձեռքում սուր առաջինի պաշտպանութեան համար։

Իրաւունքը արդիւնք է ոչ թէ միայն պետական վարչութեան անդադար աշխատանքի, այլ և ամբողջ ժողովրդի։ Եթէ մենք մի հայացք ձգենք մի որ և իցէ ազգի իրաւաբանական շարժման վրա, մեզ կը պատկերանայ մի և նոյն անվաստակ աշխատութիւնը այս ասպարիզում, ինչ որ մենք տեսնում ենք նրա տնտեսական և մտաւորական կեանքում։

Եւ ամենայն մի անհատ, որ զգում է իր իրաւունքը պաշտպանելու անհրաժեշտութիւնը, մասնակցում է այս համազգային անվախճան աշխատութեան։ Ի հարկէ կան մարդիկ, որոնց համար կռիւը պահանջ չէ. հազարաւոր անհատների կեանքը անցնում է արմատ գցած իրաւունքի և սովորութեան յայտնի գծով և եթէ մենք նրանց ասենք թէ իրաւունքը կռիւ է, նրանք չէին հասկանայ, ինչպէս բարեկեցութիւն վայելող հարուստ ժառանգը կը զարմանայ, եթէ նրան ասես թէ սեփականութիւնը աշխատութեան արդիւնք է։ Այս կարող է վերաբերել ոչ թէ միայն անհատների, այլ և ամբողջ սերունդի. մէկին վիճակվում է անընդհատ պատերազմ, իսկ ապագայ սերունդը վայելում է խաղաղ կեանք։ Ազգերը մի և նոյն սխալ դատողութիւնն են անում, ինչ որ առանձին մարդիք։ Այնու ամենայնիւ իրաւունքը պահպանում է միշտ իր երկու յատկանիշը—խաղաղութիւն և կռիւ։ Մէկի փոխարէն որ վայելում է հանգիստ կեանք, միւսը աշխատում է և կռուում։

Այս գաղափարը, որ ես յառաջ եմ բերում, ասում է Երինգը, հակառակ է նախկին չկոլայի հայացքին իրաւունքի ծագման և պահպանութեան մասին։ Այս բոմանտիական չկոլայի, որի պարագլուխ կարելի է անուանել Սավինի և Պուխտայ, ուսումը, որ մինչև այժմս էլ տարաբախտաբար տիրում է հասարակական կարծիքին, քարոզում է, որ իրաւունքը բղխում է ինքն իրան խաղաղ և աննկատելի կերպով, առանց կռիւ և աշխատութեան ազգի կողմից, այնպէս, ինչպէս ծագում է և կազմվում լեզուն իր բառերով և կանոններով։ Ես էլ այս կարծիքի տէր էի, ասում է հեղինակը, երբ դուրս եկայ համալսարանից, բայց կարելի է արդեօք նրան հիմնաւոր համարել։ Պէտք է ասած, որ ճշմարիտ, իրաւունքը մի կողմից ունի այդ յատկութիւնը—խաղաղ կերպով զարգանալ. այս դէպքին կարելի է վերաբերել զանազան օրինական գրութիւններ, որոնք դուրս են բղխած այս և այն օրինական կանոններից և դարձած ժողովրդի սովորութիւն, նոյնպէս այն փոխառութիւնները, կանոնները, որք գիտութիւնը առնում է նախկին օրէնսդրութիւնից և դիալեկտիկայի միջոցով ստեղծում է ամբողջ գաղափար և տալիս հասարակաց գիտակցութեան։ Բայց այս երկու ֆակտորների (գործիչների) այսինքն սովորութեան և գիտութեան զօրութիւնը շատ սահմանափակված է իրաւունք ստեղծելում. նա միայն կարող է կանոնաւորել օրէնսդրութեան ընթացքը, երբ սա արդէն գոյութիւն է ստացել և օգնել սրան ընթանալ յայտնի ճանապարհով. բայց սովորութիւնը և գիտութիւնը (իրաւաբանութիւնը) իրաւունք գոյանալու պատճառ չին կարող լինել, չեն կարող ոչնչացնել այն խոչընդոտները, որոնք արգելք են նոր հոսանքին։